

A wroclawi fesztiválon mindig meghirdették az „open theatre” fogalmát, ami a színház és a néző közt épített mesterséges falat akarta tudatosan ledönteni. Ebben mi megpróbáltunk elől járni. Nekem ez egyre inkább „kutatási területemmé” vált. Ez már az Óriás-csecsemőben elkezdődött: tíz bábu a nézők felé fordulva, rájuk mutatva üvöltö: „Dögöl-jetek meg!”; majd az előadás néhány szereplője kiment a nézők közé és hozzájuk intézve, velük beszéltek meg problémáikat. Ez még ártatlan, nem is tudatos próbálkozás volt. Aztán a Stációkban Pilinszky KZ-oratóriuma a nézők közé épített három áldozati oltáron játszódtott, majd a közönségre lőttünk, megdobáltuk őket. Az Örök Elektrában a négy ór monoton dobszóra a közönség között járt-kelt előretartott lánczsal, ki nem térve senkinek. A menekülő Aigüsztosz-Kreon a nézők közé rohant, beléjük kapaszkodva tőlük kért segítséget. Abban az időben az ilyesmit sokan sérelmesnek tartották.

Mindezek kezdetleges próbálkozások még, de arra már legendák voltak, hogy az embereket kizökkentsék a szokásos nézői attitűdből.

Innen vezetett az út a Petőfi-rockhoz. Jött a Petőfi-évforduló. Akkoriban már nem akartunk fesztiválokon, versenyeken részt venni. Csakhogy ez egy országos ügy volt, meg lehetős nyomás nehezedett ránk, minthogy az egyetemet is képviselnünk kellett. Szélütötten típródtam: mi a fenét csináljunk? A verses feldolgozások mindenkinek a könyökhöz jöttek ki, mi magunk meg rég túljutottunk ezen. Sokkal inkább foglalkoztatott Grotowski és a politikai színház. Kínomban felhívtam Fekete Sándort: „nincs valami ötleted?” Azt javasolta, nézzek utána, hogy azokban a napokban, amikor ez a gyönyörű, vértelen, fegyvertelen, erőszakmentes forradalom megtörtént, milyen fel- és leiratokat küldözgettek egymásnak a rendőri szervek, a helytartótanács és a nádor. Megnéztem, és felfedeztem, mindez milyen frenetikus, tragikomikus és nevetséges volt! A besúgók akkor is, mint minden történelmi helyzetben ugyanolyan ostobák és rosszindulatúak voltak. Ezekkel az iratokkal Petőfi naplóját szembeállítottuk. Még hozzátettem azt a három verset, amit ezekben a napokban írt (Dicsőséges nagy urak, Nemzeti dal, A szabadsághoz). A „darab” villámgyorsan, egy-két éjszaka alatt összeállt. Izgalmasan ellenpontozott, de epikus anyag lett. Egy dokumentumműsor. Kiállunk, felolvassuk, egyesek szavalnak... Becsületes ünnepi műsor. De azt éreztem, hogy olyan anyag birtokába jutottam, amit kár egy unalomig ismertet, teljesen hagyományos, mindenkit ásitásra kényszerítő helyzetben elpazarolni. Szerencsére jött a zene ötlete és a cím: Petőfi-rock! Vági Laci akkoriban már nagyon jó zenéket írt. Egy hét alatt összeállt az előadás. Fantasztikus hét volt, mindenki szinte euforikus állapotban vett részt a próbákon. Még mindig nem voltak igazi pszichodinamikus tréningek, de azért a próbákat mindenféle lazító gyakorlatok vezették be. Viszont mielőtt elkezdtük volna a munkát, elkezdtem egy meglehetősen veszélyes tesztelést. Meg akartam nézni, hogy a várható belső terhelést ki hogy bírja feldolgozni. Ez egy önfeltárási, szavak nélküli gyónás volt a többiek jelenlétében. Fantasztikusan tanulságos és ijesztő

volt. Akkor döbbentem rá, hogy nagyon vigyázni kell.

Azt tudtam, hogy ez az előadás – illetve benne a résztvevők – kiszolgáltatottabbak lesznek, mint addig valaha. Nem tudtam, hol lesz az a pont, de az addigi nyitott színházi tapasztalataimból éreztem, hogy az embereim veszélyes helyzetbe kerülhetnek akkor, ha nem tudják elviselni azt a feszültséget, ami ilyenkor a nézőtér és a játéktér közt létrejön. Arra voltam tehát kíváncsi, kiben mekkora az önfelműtásra való készség. Ki mennyire meri kiszolgáltatottan, áldozatként odaadni magát. Még nem élt bennem a konkrét előadáskép, de azt tudtam, hogy – ha előre akarunk lépni – semmit nem lehet a véletlenre bízni. Ha egy ilyen helyzetben a színész vereséget szenved – azt tudtam, hogy Grotowski színészei soha nem szenvedhettek vereséget –, az kiderül. Az önmagukra vállalt teher alatt és a kiszolgáltatottságukban létrejövő kettős nyomásban nem roppanhatnak össze.

Az áldozatvállalónak kell olyan belső tartással rendelkeznie, hogy nem maradhát alul. Nem mondhatják azt, hogy „hát igen, gyenge és esendő szegény”. Persze hogy az, de pontosan ebben kell erősnek lennie. Ez számunkra akkor szakmai kérdés volt, nem tudhattam, milyen március tizenötödikéik jönnek a következő években és milyen kalandjaink lesznek a Petőfi-rockkal. Az a kimondatlan érzés megvolt persze mindannyiunkban, hogy mi egy barikád egyik – szerintünk jó – oldalán állunk. Akkor még nem volt üldözött „hamistudatunk”, megtűrték voltunk.

Mi volt ez a gyakorlat? Azt kértem, hogy mindenki koncentráljon, idézze fel élete valamelyik nyomasztó, szörnyű és feldolgozatlan terhet. Leülünk körbe, egyikük bejött a kör közepébe, tudta, hogy mindez tanúk előtt történik. Ott, a földön fekve ki kellett adnia magából mindazt a nyomorúságot, iszonyatot, amiről korábban talán nem is beszélt. Nyilvános élveboncolás volt ez. Elképesztő dolgok történtek. Máig sem értem, hogy volt bennük ennyi bizalom irántam és az ügy iránt. Volt, aki sírgörcsöt kapott, volt, aki monoton, kataton állapotba került, volt, aki üvöltött, káromkodott... és volt, aki azt mondta, hogy erre nem képes. Veszélyes és hályogkovács próbálkozás volt ez részemről, később nem is igen éltem vele.

Az a tény, hogy így – kölcsönösen! – kiadták magukat egymás előtt, hihetetlen összetartó erőt biztosított. Maga a gyakorlat – ami egyfajta tűzkeresztségnak is számított – nem verbális jellegű volt. Alig-alig hangzott el egy-egy szó. Mindenki megtalálta a neki legmegfelelőbb kifejezőmódot saját fájdalom megmutatására. Megdöbbentett, hogy a többség vallomása elképesztő tragédiákat sejtetett. Sokat gondolkodtam később azon, szabad-e ilyet csinálni, másrészt mitől ilyen szomorú mindenki megnyilvánulása. Valószínűleg benne volt már a levegőben, hogy ez az a korosztály, amely ezt a századvégi reményteleniséget, kivetettséget, pusztulásérzetet szinte az anyatejjel magába szívta. Nem azt jelenti ez, hogy a csoport minden tagja „nehéz életű” lett volna. Normális, átlagos családi körülmények között nőttek fel, sőt, azt mondhatom, hogy az én generációmnál jóval „könnyebb” ifjúkoruk volt.

Abban, hogy én ilyen áldozatvállalást kértem, bizonyára benne volt az is, hogy

Pataki Ferenc: Petőfi

- Egy előadás emlékei
- A végnek végéig, avagy könyv Paál Istvánról
- „Ettől kezdve lettünk feketebárányok”
- A heroikus pesszimizmus kora

Petőfi-rock

A napokban jelent meg a Cégér Könyvkiadó Kft. gondozásában a Globe-sorozat második köteteként Bérczes László A végnek végéig – Paál István című munkája. A könyvben Paál István élet-monológja mellett megszólalnak egykori és mai munkatársai, barátai: Nagy Zoltán, Dunai Tamás, Ambrus György, Vági László, Dózsa Erzsébet, Fehér Ildikó, Margitai Ági, Ács János, Árkosi Árpád, Duro Győző, Keserű Imre, Holman Endre.

Ezen a mostani márciusi ünnepen érdemes és tanulságos felidézni a Szegedi Egyetemi Színpad 1973-as Petőfi-rock című produkciójának történetét – úgy, ahogy az Paál István emlékeiben él és a kötetben olvasható.

már gyerekkorom óta szomorúbban látom a világot, mint az átlag. Hajlamos vagyok a pesszimizmusra, a tragikumra – erre találtam ki magamnak a kifejezést: heroikus pesszimizmus.

Ezt az egészet aztán tabuként kezeltük, soha többet nem beszéltünk róla. Hiszen ez olyan volt, mintha meglestük volna egymást legintimebb élethelyzeteiben. Mindenesetre kiderült, hogy lehet terheket pakolni rájuk.

Itt szerepeket nem kellett játszani. Mindenki önmaga lehetett. Ez hallatlanul megkönnyítette, ugyanakkor meg is nehezítette a dolgot. Akik a tréningek során nem tudták áttörni a falat magukban, nem voltak képesek a néző szemébe nézni, legyőzhetőek voltak. A próbák adott szakaszában kiderült, hogy már nem(csak) Petőfiről és '48-ról van szó, hanem róluk, rólunk. Itt én, a rendező már nem tudtam segítséget adni. Kinek-kinek le kell bontani az egészet a legszemélyesebb életretegéig – ugyanúgy, ahogy akkor, azon a bizonyos „pszichodráma-tréning”. Tudtam, ha ezt együtt tesszük, konkrét előadásban, akkor hihetetlen erővel fog hatni.

A Petőfi-rockban a nézőt kihívás érte. Eljátszottuk egyszer – a végére néhány nézőt szerepeltetett és barátsággal közénk hívtunk –, aztán eljátszottuk még egyszer, majd még egyszer. Addig játszottuk, amíg sikerült a nézőteret úgy mozgósítani, hogy vagy velünk tartott vagy egyértelművé tette a passzivitását és elhagyta a termet. Ehhez tényleg kellett teherrő képesség. Kudarcot egyetlen helyen szenvedtünk. Újvidéken történt. Akkoriban nagy rockörület volt. Jugoszláviában különösen. Bejött egy csomó srác, akik helyettünk valami menő magyar rockzenekart vártak. Fenn kellett játszaniuk egy doboszínpadon. Elkezdett nem tetszeni az egész. Utána nem akármilyen politikai vita következett. Leültem a színpad szélére és nagyon kemény szavak következtek. Egyedül álltam ki a csoport helyett, mert ők a második vagy a harmadik kör után kimentek a színpadról. Zágrábban sokkal nehezebb körülmények közt helytálltak. Menet közben provokáltak, a kelléktárgyakat ellopták, füttyöltek... valami elképesztő el-lenszegülés volt – aztán egyszer csak látták, hogy ezek a

fiúk és lányok fáradtan, támo-lyogva bár, de újrakezdi. Ez ott is imponált. Ez volt talán a legnagyobb győzelmünk.

A darab tulajdonképpen egy rádiós fesztiválra készült, ahol csak egyszer játszottuk. Viszonylag itt is jól érvényesült, hiszen tele volt énekkel, zenével, hangeffektusokkal. Igazából persze nem rádióra találtuk ki. A területi elődöntő Kecskeméten volt, továbbjutottunk. Igen ám, de azt mondták, ott kell maradnunk a másnapi gálaműsorra. Arra a napra nekünk Győrben volt lekötve előadásunk: az Örök Elektra, és azt követően a Petőfi-rock. A kecskeméti zsűri nem akart elengedni bennünket, Debreczeni Tibor mondta is, hogy diszkvalifikálnak bennünket. Mi nem akartuk megszegni az ígéretünket, ezért el is utaztunk. Fantasztikus estét töltöttünk Győrben. Pedig nem egyetemistáknak játszottunk és nem is ismertek bennünket. A Petőfi-rocknál szinte tüneteszerű örvénylés tört ki a teremben, a tömeg a vállára vett, a falon volt egy Petőfi-kép, azt a kezembe nyomták és így rohantak körbe a teremben. 1972–73 telén lehetett ez. Telt-múlt az idő, egyszer csak jött

Szegedre egy meghívó a ví-gaszágra. Az történt ugyanis, hogy a Népművelési Intézet illetékesei éppen a két legjobb produkciót zsűrizték ki. (Keleti Pista bácsi, aki akkor a Pince-színháznál volt, csinált egy zseniális A helység kalapácsát – csakhogy ő is megszegte a szabályokat, nem küldte be a forgatókönyvet, mondván, Petőfit mindenki ismerheti.) Szóval kénytelenek voltak kitalálni egy vigaszágot, ahonnan bejuthattak bennünket a döntőbe. Így érkezett el '73. március 14. Kiskőrös, televízió, egyenes adás... az összes létező díjat megkaptuk.

Másnap reggel megérke-zünk Szegedre, boldogság, örömmámor, „lám, lehet tiszte-séges eszközökkel, forradalmi hittel eredményt elérni”... megbeszéljük, hogy délben az auditorium maximumban ün-nepi Petőfi-rock-előadás, addig pedig mindenki hazamegy aludni. Bemegyek 12 körül az egyetemre, mindenki sápadt, botránnyról beszélnek, arról, hogy a koszorúzás után az egyetemisták és a főiskolások továbbvonultak a múzeumkert-be, ott Dózsa Erzsébet felolvasta Ady versét, A tűz márciusát, figyelnek bennünket, jaj, mi lesz. Az előadást megtartottuk a sápadt egyetemi vezetők és egy csomó, nekem akkor még ismeretlen úr jelenlétében. Nem volt szokványos helyzet, kokárdák, nemzeti színű hajpántok – amit már akkor sem szerettem –, nemzeti színű zászlók, zsúfolt terem. Lement az előadás, aztán elkezdődtek a vizsgálatok. Erzsinek be kellett járnia a rendőrségre, faggatták, ki szervezte be, kitől kért engedélyt a szavalásra, kik állnak mögötte... A tanárképző főiskola mindenesetre ki akarta őt is nyírni. Végül is megúsza valami nagyon szigorú fegyel-mivel. A március 15-i előa-dásra visszatérve: valami olyan örvénylés tetszészvihar tört ki, amit én színházban még nem – legfeljebb rock-koncerteken – tapasztaltam. Az egész tömeg csatlakozott a játékhoz, egy idő után már megmozdulni sem lehetett a játéktéren. Meg-álltunk a hátsó fal előtt, aztán kimentünk a teremből. Az emberek a lábukkal és az öklükkel verték a padlót, a dolog lassan szinte tüntetésbe ment át. Csakhogy azt is tudtuk, hogy a tömegben sokan vannak, akik délelőtti, tollunk teljesen független események miatt figyelnek bennünket. Úgy döntöttem, nem megyünk vissza a terembe. Nem akarunk semmiféle provokációt. Ezek a dolgok engem mindig taszítottak egy kicsit. Olyan fiúk és lányok lobogtatták a nemzeti zászlót, akiknek ehhez nem volt joguk – és ez bennem egy-fajta visszatetszést keltett. Viszont átvillant az agyamon, hogy ha nem megyünk vissza, a dolog értelmetlenül elfajul-hat. Végül visszamentünk és elénekeltünk egy dalt. Sikerült lezárni a dolgot, a tömeg las-san elvonult. Mindenesetre ez-zel a március 15-ével kezdő-dött a konkrét politikai gya-nakvás periódusa. Az életben nem lehetett lemosni rólunk, hogy mi provokatív módon, balhéba keveredve játszottuk az előadást.

Az igazán kemény dolgok – akár a csoport életében, akár az enyémben – még csak ezután következtek. Az eddigiek – alkizsűrizés, Végh Antal üvöltőzése stb. – csak bosszantó, pitiáner dolgok voltak. Az iga-zí konfrontáció – mint derült égből a villámcsapás – csak most következett be. Ettől kezdve lettünk fekete bárá-nyok, feketesegűek, ellenzék-iek, a társadalmi-politikai életben deviánsok. Ebben az időben kezdtem én inni...